

SVEA HOVRÄTT
Mark- och miljööverdomstolen
Rotel 060301

DOM
2020-12-04
Stockholm

Mål nr
M 5269-20

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Umeå tingsrätts, mark- och miljödomstolen, dom 2020-03-31 i mål nr M 3494-18,
se bilaga A

PARTER

Klagande

Staten genom Trafikverket

Ombud: Verksjurist MB

Motpart

Länsstyrelsen i Norrbottens län

SAKEN

Ansökan om tillstånd till vattenverksamhet för utrivning av damm och trumma i Lillån
i Överkalix kommun

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSLUT

Mark- och miljööverdomstolen ändrar mark- och miljödomstolens dom enligt följande:

1. Villkor 2 och 3 upphävs.
2. Villkor 7 ges följande lydelse:
 7. Återställning av strandområden inom arbetsområdet ska ske genom att slänternas lutning anpassas till omgivande slänter och att slänterna erosionsskyddas med kokosmatta eller natursten samt gräsbesås.
3. Mark- och miljööverdomstolen avslår överklagandet i övrigt.

Dok.Id 1639237

Postadress
Box 2290
103 17 Stockholm

Besöksadress
Birger Jarls Torg 16

Telefon
08-561 670 00
08-561 675 50

E-post: svea.hovratt@dom.se
www.svea.se

Telefax

Expeditionstid
måndag – fredag
09:00–16:30

YRKANDEN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Staten genom Trafikverket (Trafikverket) har yrkat att villkor 2 och 3 ska upphävas. Avseende villkor 2 har Trafikverket i andra hand yrkat att det ska ändras och ges följande lydelse:

Villkor 2

Arbeten i vatten ska bedrivas på sådant sätt att grumling i görligaste mån begränsas, och arbetena ska utföras då vattenflödet i Kalixälven är lika med eller under medelvattenföring (MQ). Grumlande arbeten får dock inte utföras under perioden maj till juni.

Trafikverket har vidare, såsom verket slutligen bestämt sin talan, yrkat att villkor 7 ska ändras och ges följande lydelse:

Villkor 7

Återställning av strandområden inom arbetsområdet ska ske genom att slänternas lutning anpassas till omgivande slänter och att slänterna erosionsskyddas med kokosmatta eller natursten samt gräsbesås.

Trafikverket har slutligen yrkat att villkor 1 ska ges en lydelse som inskränker det till frågor som är av betydelse för att begränsa påverkan på människors hälsa eller miljön, men överlåtit till Mark- och miljööverdomstolen att avgöra lämplig utformning av villkoret.

Länsstyrelsen i Norrbottens län (länsstyrelsen) har medgett att villkor 2 och 3 upphävs och att villkor 7 ges yrkad lydelse. Länsstyrelsen har i övrigt motsatt sig Trafikverkets ändringsyrkanden.

UTVECKLING AV TALAN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Trafikverket har anfört i huvudsak följande till stöd för sin talan:

Villkor 1 (det allmänna villkoret)

Det allmänna villkoret ska endast reglera sådant som är av betydelse för människors hälsa eller miljön, vilket framgår av 1 och 2 kap. miljöbalken. Ett allmänt villkor som reglerar att en verksamhetsutövare ska bedriva en verksamhet i huvudsaklig överensstämmelse med allt som har redovisats i ansökningshandlingar och i övrigt vad verksamhetsutövaren har uppgett eller åtagit sig i målet har en större räckvidd än vad miljöbalken reglerar. Ett sådant vidsträckt villkor är inte nödvändigt och håller sig inte inom miljöbalkens ramar. Mot bakgrund av detta bör det allmänna villkoret begränsa sig till sådant som är av betydelse för att begränsa påverkan på människors hälsa eller miljön. Det är inte de exakta tekniska utförandena som ska regleras utan konsekvenserna av dem med avseende på människors hälsa och miljön.

Villkor 2 (flödesbegränsning)

Ett villkor avseende flöde i Kalixälven på max 200 m³/s innebär att flödet skulle behöva mätas regelbundet och arbetet avbrytas om flödet ökade. Om ett villkor ska finnas om att arbeten ska utföras vid låga flöden är det lämpligare att istället ange en tidsrestriktion, som är lättare att följa och planera utförandet efter. Om arbetet plötsligt skulle behöva avbrytas kan det leda till en okontrollerad erosion, vilket skulle innebära en mycket stor fara för de som vistas i området. Utrivning av dammen ska ske vid låg vattennivå i Kalixälven för att minska risken för grumling och av arbetsmiljöskäl, för att arbetet ska vara mindre riskfyllt för entreprenören. Trafikverket planerar att genomföra arbetena under perioden februari till mars, då flödena historiskt är som lägst. Det är dock inte säkert att den perioden är lämplig, eftersom det kan vara farligt att utföra arbeten när det är mörkt och svårt att se. Arbetet kan även försvåras av is och för stor mängd snö. Villkoret bör i första hand upphävas och i andra hand ändras till den av Trafikverket föreslagna lydelsen.

Med formuleringen ”i görligaste mån” menar Trafikverket att man ska använda sig av BAT för att grumlingen ska bli så liten som möjligt. En metod kan vara att använda sig

av en sluten skopa vid schaktning av uppgrundningen nedströms dammen och av den delen av dammen som ligger under vattenytan. Man ska även i görligaste mån anstränga sig för att begränsa grumlingen så långt det är möjligt genom planering av arbetets utförande och hänsyn. Trafikverket anser att det kommer att vara fullt möjligt för tillsynsmyndigheten att kontrollera om ett villkor med formuleringen ”i görligaste mån” följs. Villkoret bör inte innehålla en formulering om att sluten skopa ska användas eftersom denna metod inte kan användas vid minusgrader.

Villkor 3 (sedimentfälla)

Ett villkor om användande av sedimentfälla skulle vara direkt farligt i det aktuella fallet. En sedimentfälla kan beroende på omständigheterna vara en siltgardin, en tröskel, halmbalar eller grankvistar. Utifrån förhållandena i vattendraget och vad som berörts under skriftväxlingen vid mark- och miljödomstolen, tolkar Trafikverket villkoret om sedimentfälla som ett krav på siltgardin. Eftersom botten i dammläget ska återställas till en naturlig bottennivå kommer Kalixälvens vatten att rinna in i Lillån, förbi dammläget och åtminstone fram till forsacken 500 m nedströms dammen. Vattnet rinner in i Lillån när vattenflödet i Kalixälven är högre än 125 m³/s. En siltgardin kan inte stå emot sådana krafter. De sediment som avsatts under de senaste 50 åren kommer dessutom, hur man än gör, under de närmaste åren spolats ut i Kalixälven. Påverkan på Lillån och Kalixälven av den ökade sedimenttransporten efter utrivning av dammen har beräknats till 300–2 500 ton under 5 år, vilket ska jämföras med Kalixälvens transport av 100 000–150 000 ton slam per år. En siltgardin riskerar också att frysa fast vintertid, vilket skulle kunna innebära en dämning med risk för påverkan på omgivande fastigheter. Sammantaget är villkoret olämpligt och bör tas bort med beaktande av den ringa miljönytta det medför och svårigheten att genomföra åtgärderna med stor risk för säkerheten.

Villkor 7 (erosionsskydd)

Stenkross är en onödig och främmande konstruktion i strandkanten, där det i övrigt är vegetationsklädda naturliga branta slänter. Slänten ner mot Lillån bör istället kläs med ett tunt lager sten eller med en kokosmatta så att den naturliga växtligheten kan etablera sig.

Länsstyrelsen har anfört i huvudsak följande till stöd för sin talan:

Villkor 1 (det allmänna villkoret)

Det är mindre lämpligt att begränsa det allmänna villkoret till att avse enbart frågor som är betydelse för att begränsa påverkan på människors hälsa eller miljön. Att utforma villkoret på det sätt som Trafikverket har föreslagit skulle sannolikt leda till att villkorets omfattning blir ännu mer svårbedömt. Trafikverkets förslag till villkor avviker ifrån praxis.

Villkor 2 (flödesbegränsning)

Efter Trafikverkets förklaring medger länsstyrelsen att villkor 2 upphävs. Om Mark- och miljööverdomstolen inte upphäver villkoret motsätter sig länsstyrelsen att det ändras i enlighet med vad Trafikverket har yrkat i andra hand. Enligt länsstyrelsens uppfattning är begreppet ”i görligaste mån” otydligt, vilket innebär problem vid kontroll av efterlevnaden av villkoret. Om Trafikverket anser att användande av slutens skopa vid schaktning av uppgrundningen nedströms dammen och av den del av dammen som ligger under vattenytan är det lämpligaste sättet att begränsa grumling, bör detta komma till uttryck i villkoret. Om arbeten endast ska få utföras då vattenflödet är lika med eller under medelvattenföring bör det tydligt framgå av villkoret vilket flöde som är det högsta tillåtna för grumlande arbeten, t.ex. med det av mark- och miljödomstolen angivna flödet 200 m³/s.

Villkor 3 (sedimentfälla)

Länsstyrelsen medger att villkoret upphävs. Utrivningen av dammen och trumman innebär att stora mängder ackumulerat sediment kommer att spolats ut i Kalixälven när åtgärderna vidtagits. Enligt Trafikverkets beräkningar kommer denna grumling att pågå i flera år. Det är visserligen i allmänhet viktigt att minimera både den faktiska grumlingen och den tidsperiod som grumlingen sker, men i detta fall är omständigheterna sådana att länsstyrelsen inte ser någon större miljönytta med att använda en sedimentfälla i anslutning till rivningen av dammen och trumman.

Villkor 7 (erosionsskydd)

Länsstyrelsen anser att ett villkor om återställning av strandområden inom arbetsområdet och erosionsskydd av dessa är nödvändigt, men att stenkross är ett onödigt och främmande inslag i strandkanten. Slänterna bör istället kläs med antingen ett tunt lager natursten eller med kokosmatta.

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSKÄL

Mark- och miljööverdomstolen har med stöd av 23 kap. 6 § miljöbalken avgjort målet utan huvudförhandling.

Trafikverket har uppgett att utrivningen av dammen planeras att ske vid låg vattennivå i Kalixälven dels för att minska risken för grumling, dels av arbetsmiljöskäl. Frågan är om det i tillägg till detta finns skäl att, som mark- och miljödomstolen gjort, föreskriva villkor om när arbetet ska få genomföras och om skyddsåtgärder för att motverka grumling. Det är visserligen angeläget att minimera både den faktiska grumlingen och den tid under vilken grumling sker. Mot bakgrund av vad som framkommit om den sedimenttransport som ofrånkomligt kommer att ske efter att dammen och trumman rivits ut, framstår det emellertid inte som miljömässigt motiverat att föreskriva villkor för att minimera grumlingen under arbetet med utrivningen. Av utredningen i målet framgår att användning av en sedimentfälla i form av siltgardin skulle riskera att äventyra människors säkerhet och kunna medföra skada på egendom. Annan form av sedimentfälla framstår som verkningslös mot grumling i det aktuella fallet. Villkor 2 och 3 ska därför upphävas.

Mark- och miljööverdomstolen anser att den föreslagna ändringen av villkor 7 medför större nytta för den naturliga växtligheten i strandkanten samtidigt som den kan antas medföra en lägre kostnad för Trafikverket. Villkor 7 ska därför ändras i enlighet med vad som framgår av domslutet.

Mark- och miljööverdomstolen anser att formuleringen av det allmänna villkoret, villkor 1 i den överklagande domen, stämmer väl överens med praxis och håller sig inom miljöbalkens ramar. Trafikverkets överklagande ska därför avslås i denna del.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga B

Överklagande senast den 2020-12-28

I avgörandet har deltagit hovrättsråden Fredrik Ludwigs och Birgitta Bylund Uddenfeldt, tekniska rådet Dag Ygland samt tf. hovrättsassessorn Sanna Ordenius, referent.

Föredragande har varit Lena Lidmark.

UMEÅ TINGSRÄTT
Mark- och miljödomstolen

DOM
2020-03-31
meddelad i Umeå

Mål nr M 3494-18

SÖKANDE

Staten genom Trafikverket

Ombud: Verksjurist MB

MOTPART

Länsstyrelsen i Norrbottens län

SAKEN

Ansökan om tillstånd till vattenverksamhet för utrivning av damm och trumma i Lillån, Överkalix kommun

Avrinningsområde: Kalixälven (4)
Koordinater (SWEREF 99 TM) N: 7 383 404 E: 848 992

DOMSLUT

Tillstånd

Mark- och miljödomstolen lämnar Trafikverket tillstånd enligt miljöbalken att inom angivet arbetsområde och inom fastigheterna XXX, YYY, ZZZ och samfälligheterna QQQ och WWW samt inom vattenområde samfällt för Nybyns skifteslag och Vännäs skifteslag riva ut den befintliga dammvallen och trumman i Lillån inklusive bortschaktning av den nedströms liggande uppgrundningen av sedimenterat material samt återställning av Lillåns botten och stränder vid dammområdet till ursprungliga och naturliga nivåer.

Villkor

1. Verksamheten ska bedrivas och anläggningarna utformas i huvudsaklig överensstämmelse med vad Trafikverket har redovisat i ansökningshandlingarna och i övrigt har uppgett eller åtagit sig i målet, om inte annat framgår av denna dom.

Dok.Id 350490

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 138 901 04 Umeå	Nygatan 45	090-17 21 00 E-post: mmd.umea@dom.se www.domstol.se , Info om vår personuppgiftsbehandling: www.domstol.se/umea-tingsratt/ eller kontakta oss		måndag – fredag 08:00–16:00

2. Arbeten i vattenområdet som orsakar grumling ska utföras under en period då flödet i Kalixälven understiger 200 m³/s vilket säkrast inträffar under perioden från december månad till och med mars månad.
3. Vid grumlande arbeten i vattendraget ska en sedimentfälla användas och den ska inte avlägsnas förrän uppslammat material sedimenterat.
4. För att förhindra spridning av kräftpest ska maskiner och föremål desinficeras före och efter kontakt med älvsvattnet.
5. Inom arbetsområdet ska fordon och arbetsmaskiner använda drivmedel och oljor som är miljöklassade och tillgång till saneringsutrustning ska finnas. Uppställning, lagring, tankning och service av arbetsmaskiner och fordon ska ske på ett sådant sätt att spill och läckage fångas upp och inte kan förorena miljön.
6. Ett förslag till kontrollprogram ska senast två månader innan de tillståndsgivna arbetena påbörjas lämnas till tillsynsmyndigheten. Det ska framgå av kontrollprogrammet hur kontroll av grumling kommer att ske inklusive mätmetod, frekvens och utvärderingsmetod. Det ska också framgå under vilka förhållanden skyddsåtgärder kommer att vidtas.
7. Återställning av strandområden inom arbetsområdet ska ske genom att slänternas lutning anpassas till omgivande slänter och att slänterna erosionskyddas med stenkross och förses med kokosmatta samt gräsbesås.

Arbetstid

Arbetena ska vara utförda senast fem år från det att domen har vunnit laga kraft.

Oförutsedd skada

Tiden, inom vilken anspråk med anledning av oförutsedd skada får framställas, bestäms till fem år från arbetstiden utgång.

Prövningsavgift

Mark- och miljödomstolen ändrar inte vad som genom beslut den 7 mars 2019 har bestämts om avgift för prövning av vattenverksamheten.

Innehållsförteckning

BAKGRUND.....	5
Handläggning.....	5
YRKANDEN M.M.	5
ANSÖKAN.....	6
Rådighet.....	6
Nyttan av verksamheten	6
Tidigare domar.....	6
Orientering.....	6
Kommunala planer	7
Nuvarande förhållanden.....	7
Teknisk beskrivning	7
Berörda fastigheter	8
Samråd.....	8
Miljökonsekvenser	9
Natura 2000.....	9
Naturvärden.....	9
Hydrologi.....	9
Skyddsåtgärder.....	10
Byggtid	11
Miljökvalitetsnormer	11
De allmänna hänsynsreglerna	11
Kunskapskravet, 2 kap. 2 § miljöbalken.....	11
Försiktighetsprincipen, 2 kap. 3 § miljöbalken.....	12
Hushållnings- och kretsloppsprincipen, 2 kap. 4 § miljöbalken.....	12
Produktvalsprincipen, 2 kap. 5 § miljöbalken.....	12
Lokaliseringsprincipen, 2 kap. 6 § miljöbalken	12
Miljömålen.....	12
Ersättning till sakägare	12
Ansökningsavgift	12
INKOMNA YTTRANDE.....	13
Länsstyrelsen.....	13
Sametinget	14
SÖKANDENS BEMÖTANDE AV YTTRANDE	15
Länsstyrelsen.....	15

Sametinget	19
DOMSKÄL.....	19
Utredning i målet.....	20
Slutlig och samlad bedömning av miljöeffekterna.....	20
Rådighet.....	21
Tillstånd	21
Villkor för verksamheten.....	21
Allmänt villkor	21
Övriga villkor.....	22
Arbetstid	23
Oförutsedd skada.....	23
Prövningsavgift	23

BAKGRUND

Där väg 98 i Överkalix kommun passerar Lillån finns en vägbank med en rörbro och vid inloppet till Lillån finns en damm med en trumma. Trafikverket planerar att ersätta rörbron med en öppen bro och riva dammen vid inloppet. Syftet med åtgärderna är att återskapa förhållandena som rådde i Lillån innan dammen och vägbanken med rörbron byggdes i början på 1960-talet. Denna ansökan avser rivningen av dammen med trumman i inloppet av Lillån och det är andra steget i arbetet med att restaurera Lillån till ett fiskförande vattendrag. Det första steget blir att riva vägbanken med rörbron och anläggandet av en ny vägbro i samma läge, vilket behandlas separat i ett annat ansökningsmål vid mark- och miljödomstolen, M 3496-18.

Handläggning

Ansökan inkom till mark- och miljödomstolen den 20 december 2018. Beslut om prövningsavgift lämnades den 7 mars 2019. Domstolen förelade sökanden att inkomma med kompletterande uppgifter avseende bland annat beskrivning av återställningen av Lillåns botten och strandlinje samt tidigare utförda utredningar. Kungörelse utfärdades den 20 november 2019.

Målet har avgjorts utan huvudförhandling.

YRKANDEN M.M.

Trafikverket yrkar tillstånd enligt 11 kapitlet miljöbalken för att, inom det angivna arbetsområdet:

- riva ut befintlig dammvall och trumma i Lillån,
- återställa botten i och invid dammområdet till antagen naturlig nivå.

Trafikverket yrkar vidare att mark- och miljödomstolen,

- bestämmer tiden inom vilken arbetena ska vara utförda till fem (5) år räknat från dagen för lagakraftvunnen dom, och
- bestämmer tiden inom vilken anspråk med anledning av oförutsedd skada får framställas till fem (5) år från arbetstidens utgång.

Trafikverket föreslår följande villkor för den sökta verksamheten:

1. Verksamheten ska bedrivas i huvudsaklig överensstämmelse med vad Trafikverket har uppgett eller åtagit sig i ärendet, såvitt avser frågor som är av betydelse för att begränsa påverkan på människors hälsa eller miljön.
2. För att förhindra spridning av kräftpest ska maskiner och föremål desinficeras före och efter kontakt med Kalixälvens vatten. Desinficering ska ske genom tvättning, torkning och/eller frysning (eller likvärdigt) av redskap och maskiner.
3. Inom arbetsområdet ska fordon och arbetsmaskiner använda drivmedel och oljor som är miljöklassade samt ha tillgång till saneringsutrustning. Uppställning, lagring, tankning och service av arbetsmaskiner och fordon ska ske på ett sådant sätt att spill och läckage fångas upp och inte kan förorena miljön.

4. Trafikverket ska upprätta ett förslag till kontrollprogram som ska inges till tillsynsmyndigheten senast två månader innan de tillståndspliktiga arbetena påbörjas.

Länstyrelsen i Norrbottens län har tillstyrkt ansökan och lämnar villkorsförslag.

ANSÖKAN

Rådighet

Trafikverket har i egenskap av väghållare rådighet att bedriva vattenverksamhet som behövs för allmän väg enligt 2 kap. 4 § 4 p lag (1998:812) med särskilda bestämmelser för vattenverksamhet.

Trafikverket har rätt att förfoga över marken genom vägrätt för dammen i och med en fastställd arbetsplan (vilket framgår av dom A 22/1959 meddelad den 7 september 1962). Rätten till mark och vatten utanför vägområdet fås genom avtal med berörda markägare.

Nyttan av verksamheten

Med anledning av att sakägare under flera decennier ifrågasatt och klagat på dålig genomströmning av vatten i Lillån, vilket orsakas av dammen vid inloppet så har Trafikverket beslutat att riva dammen. Om dammen rivs kommer genomströmningen av vatten i Lillån under vissa vattennivåer öka och det möjliggör bättre vattenkvalitet. För att den befintliga rörbron inte ska orsaka dämning planerar Trafikverket att byta rörbron på väg 98 över Lillån till en öppen brolösning. Denna ansökan avser emellertid endast utrivning av dammen.

Tidigare domar

I dom meddelad den 7 september 1962 (mål A 22/1959) gav dåvarande Övre Norrbyggdendens vattendomstol tillstånd att anlägga en rörbro. I domen gavs vidare tillstånd, som förutsättning för byggandet av rörbron, att bygga den damm med trumma som Trafikverket planerar att utriva. Helge Blomstedt i Nybyn yrkade i skrift den 10 december 1979 bl.a. att dammen skulle bortschaktas och att ursprunglig bottennivå skulle återställas. Blomstedts talan ogillades i dom meddelad den 24 november 1981 (A 22/1959).

Orientering

Där väg 98 passerar Lillån finns en rörbro och vid inloppet till Lillån finns en damm med trumma. Dammen anlades under 1960-talet troligen med syftet att minska vattenflödet i Lillån, för att på så sätt kunna installera en rörbro istället för den då befintliga friliggande bron över Lillån. Dammen kan även ha underlättat flottningen i Kalixälven. Dammen bedöms ha gett upphov till negativ miljöpåverkan, bl.a. i form av påverkan på fiskbeståndet genom reducering av vattenflödet.

Lillån är ett biflöde till Kalixälven.

Kommunala planer

I Överkalix kommuns översiktsplan är området vid Västra Nybyn, öster om Lillån, markerat som bebyggelseområde, och området kring Lillån är markerat som riksintresse för både friluftsliv och kulturmiljövård. Området är inte detaljplanelagt.

Lillån var tidigare recipient för kommunens reningsverk. Idag kan avloppsvatten hamna i Lillån vid bräddning i reningsverket. Även kommunens miljöcentral, Furunäsets Miljöcentral & återvinningsmarknad, finns i Lillåns avrinningsområde ca 700 m från ån.

Nuvarande förhållanden

Lillån är ca 3 km lång, ca 25 m bred och har både in- och utlopp i Kalixälven. Cirka 500 m nedströms inloppet finns en uppgrundning i ån, den så kallade forsacken. Söder om forsacken finns en gång-och cykelbro över Lillån, mitt i västra Nybyn.

Rörbron under väg 98 är belägen drygt 2 km nedströms inloppet och dammen.

Vattenomsättningen i Lillån är liten och tidvis obefintlig. Trumman i dammen vid inloppet av ån släpper endast igenom en liten del av det vatten som innan dammens uppförande brukade rinna i Lillån och fördämningen har orsakat igenslamning och igenväxning i ån.

Vid ett fältbesök som gjordes av Fiskeriverket år 2009 konstaterades att delar av Lillån, framförallt i den övre delen, föreföll utgöra goda reproduktionsområden för laxartad fisk vid högre vattenföring. Enligt uppgifter från boende i området har bl.a. lax och harr förekommit i Lillån innan dammen byggdes. Idag finns endast små abborrar i ån.

Områdena runt Lillån består av skogsmark och uppodlad mark. Längs stora delar av vattendraget finns en smal ridå med växtlighet sparad närmast strandlinjen. Stränderna är relativt branta förutom i södra delen av vattendraget där ständernas lutning minskar.

I Kalixälven är det generellt två vårfloder per vår, en vid snösmältning i skogslandet och en från snösmältningen i fjällen. Vårfloderna medför en naturlig rensning och transport av slam, blad, gräs, kvistar osv. Dammen vid Lillåns inlopp begränsar dock vattenföringen vid dessa högvattenflöden, så att Lillån med tiden har fått slam-botten. Innan dammen byggdes var vattnet i Lillån klart och botten bestod av sand enligt uppgifter från boende i närområdet.

Bebyggelsen vid Lillån består av spridd gårdsbebyggelse. Närmaste bostadsbebyggelse finns cirka 370 m söder om dammen i Lillån. Information kommer att ges till närboende om när störande verksamhet kommer att ske.

Teknisk beskrivning

Trafikverket planerar att riva ut dammen i Lillån i sin helhet så att inloppet till ån återfår sin naturliga bredd och djup. Dammen utgörs av en jordvall med en trumma

tvärs genom dammen. Trummans diameter är 1,9 m. Vallen är ca 4 m hög och 50 m lång och sträcker sig tvärs över Lillån. Jordvallen bedöms vara uppbyggd av homogena jordmassor av relativt tätt material, mestadels grusig morän och med slänter förstärkta med friktionsmaterial. Borttagandet av dammvallen beräknas ge upphov till ca 2 000 m³ överskottsmassor. Baserat på antagandet om massornas sammansättning bedöms vikten på massorna uppgå till ca 4 000 ton.

Trafikverket avser att återställa botten i dammområdet till antagen naturlig nivå, men har även för avsikt att återställa botten invid dammområdet genom att ta bort uppgrundningen nedströms dammen. Denna bedöms ge upphov till ca 200 ton massor.

Alla höjder i ansökan är angivna i RH 2000. Koordinatsystem är Sweref 99 23 15. Den nationella höjdfixen är 262*1*6220.

Berörda fastigheter

Följande fastigheter är berörda av dammen i Överkalix kommun:

XXX, YYY, ZZZ, QQQ, WWW samt vattenområde samfällt för Nybyns skifteslag och vattenområde samfällt för Vännäs skifteslag. Fisket förvaltas av Kalix fiskevårdsområde.

Samråd

Inbjudan till samråd har, tillsammans med samrådsunderlaget, skickats till Länsstyrelsen i Norrbottens län den 9 februari 2016. Länsstyrelsen har inkommit med skriftliga synpunkter daterade den 14 mars 2016.

Samrådskretsen har definierats utifrån ägare till fastigheter och samfälligheter som direkt gränsar mot Lillån, från inloppet i norr till rörbron under väg 98 i söder. Samfällda vattenområden för Hedens, Nybyns och Vännäs skifteslag ingår i samrådskretsen liksom den vägförening som förvaltar den enskilda vägen. I övrigt har kommunen, myndigheter och de organisationer och föreningar som kan antas beröras ingått i samrådskretsen, bl.a. berörd sameby, Överkalix kommun och länsstyrelsen.

Den 25 februari 2016 hölls ett allmänt samrådsmöte i Nybyns Byastuga i Nybyn, Överkalix. Annons om samråd fanns införd i Norrländska Socialdemokraten och Norrbottens Kuriren den 11 februari 2016. På mötet beskrev Trafikverket bakgrunden till projektet och presenterade de planerade åtgärderna. Hydrologin i Lillån och Kalixälven beskrevs samt övriga natur- och kulturförutsättningar.

En av huvudfrågorna på samrådsmötet handlade om att de boende i området anser att en rivning av dammen kräver att rörbron under väg 98 byts ut till en brolösning med större genomströmningsarea. Detta på grund av att den nuvarande rörbron troligtvis inte kommer att kunna hålla undan vattnet i Lillån om dammen rivs. Flödet vid rörbron kommer enligt mötesdeltagarna att öka så att problem uppstår. Att rörbrons diameter är för liten medför även att Lillån slammas igen.

Länsstyrelsen skriver i sitt yttrande bl.a. att planerade åtgärder kan ses som skötselåtgärder och kräver därmed inte tillstånd enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken.

En samrådsredogörelse har upprättats.

Länsstyrelsen skrev i beslut den 22 juni 2016 att utrivning av dammen inte kan antas medföra betydande miljöpåverkan.

Miljökonsekvenser

Natura 2000

Lillån, som är en del av Kalixälven, ingår i Natura 2000-området Torne och Kalix älvsystem (SE0820430) enligt Habitatdirektivet (SCI). Torne och Kalix älvsystem är Västeuropas enda riktigt stora oreglerade vattensystem, ett mycket värdefullt exempel på ett stort naturligt vattensystem. Vattensystemet är en av de få stora oreglerade älvarna med ursprungliga, naturligt reproducerande bestånd av östersjö-lax och havsöring. Flodpärlmussla, grön flodtrollslända, utter och venhavre har dock inte påträffats i området kring Lillån.

För laxen väntas utrivningen av dammen medföra positiva konsekvenser eftersom laxen åter kommer att kunna reproducera i Lillån. Med utrivningen av dammen så kommer Lillån att återfå sitt ursprungliga och naturliga vattenflöde, vilket är positivt för Natura 2000-områdets bevarandevärden.

I bevarandeplanen Natura 2000 för Torne- och Kalix älvsystem står som skötsel- och restaureringsåtgärder att en hög andel vägtrummor kan antas vara felaktigt lagda och utgöra vandringshinder för fisk. Enligt regionala miljömålet ska senast år 2010 alla vägtrummor och broar i vattendrag där behov finns vara utformade så att de inte utgör vandringshinder för fisk och andra djur. Länsstyrelsen angav i samrådsyttrande att utrivning av dammen anses vara en skötselåtgärd och att tillstånd enligt 7 kap 28 a § miljöbalken därför inte behöver sökas.

Naturvärden

Vid utrivningen av dammen beräknas flödet i ån öka, vilket kan medföra viss erosion längs Lillåns stränder. Dammen har begränsat flödet i ån under drygt 50 år och växtligheten har under den tiden anpassats efter dessa förhållanden. En viss förändring av växtligheten närmast vattnet och strändernas utformning kan förväntas då flödena ökar.

Hydrologi

Vattenståndet i Lillån påverkas både av inflödet genom trumman i dammen vid inloppet vid Kalix älv, samt av vatten från älven som trycks upp motströms vid Lillåns utlopp i Kalix älv. Karakteristiska flöden för Lillån och vattennivåer vid brolägget vid väg 98 har beräknats, både för befintliga förhållanden i Lillån, samt för det framtida planerade scenariot att rörbron är utbytt och dammen vid Lillåns inlopp är borttagen.

Vid simulerat scenario då dammen är utriven, ökar inflödet i Lillån vilket innebär att även den nya bron vid väg 98 fortfarande kommer orsaka en viss dämning, trots

den betydande ökningen av genomströmningsarean. Vid medelhögvattenföring (MHQ) uppgår dämningen till ca 4 cm, vilket ungefär är i samma storleksordning som vid befintliga förhållanden. Vid HQ₅₀ klimat och HQ₁₀₀ klimat, vilka är 50-årsflödet respektive 100-årsflödet vid framtida klimatscenarier, kommer dämningen att uppgå till ca 13 respektive 14 cm, vilket ungefär är en halvering jämfört med vid befintliga förhållanden (30 resp. 31 cm). Den nya bron får en större genomströmsarea, vilket har en positiv inverkan på framtida dämningseffekt.

Flödesförhållandena förändras då dammen uppströms rörbron är utrivning, vid MHQ är flödet i Lillån då beräknat till ca 50 m³/s, att jämföra med det beräknade flödet vid MHQ för befintligt förhållande, 4,7 m³/s.

Påverkan på Lillån och Kalixälven av den temporärt ökade sedimenttransporten efter utrivning av dammen har beräknats och redovisas i utredning som är bilagt ansökan.

Sammantaget bedöms Lillåns vatten bli grumligt då dammen tas bort samt vid högflöden därefter tills bottensedimenten spolats vidare. I driftskedet bedöms planerad vattenverksamhet ge positiv påverkan på Lillåns vattenmiljö.

Skyddsåtgärder

Utrivning av dammen kommer att göras vid låg vattennivå i Kalixälven för att minska risk för grumling och för att göra utrivningen mindre riskfylld för entreprenören. Om arbetena inte kan genomföras under perioden februari-mars, då flödena är som lägst, bör i vart fall högflödesperioder under perioden maj - juni undvikas för att inte orsaka onödig grumling.

Siltskärm kommer troligen inte att kunna användas när dammen rivs eftersom vattenflödet från Kalixälven kommer att tränga in i Lillån när dammen rivs, och riva med sig siltgardinen.

Skogsbilvägen som planeras att användas som tillfartsväg kommer att förstärkas i erforderlig omfattning innan arbetena startar för att undvika att den körs sönder.

I det fall ytterligare mark behövs ansvarar entreprenören för val av plats och att eventuella erforderliga avtal och tillstånd anskaffas. Sådana platser ska lokaliseras i samråd med markägare och Trafikverket.

Samtliga fordon och arbetsmaskiner som används i arbetet ska ha miljöanpassad hydraulolja och slangbrottsventil.

Efter avslutade markarbeten ska slänter mot Lillån sås med gräs för att återskapa en naturlig vegetation.

Trafikverket kommer att upprätta ett förslag till kontrollprogram som inges till tillsynsmyndigheten senast två månader innan de tillståndspliktiga arbetena påbörjas. Trafikverket föreslår att kontrollprogrammet är det samma som för bytet av rörbro till öppen brolösning.

Byggtid

Utrivning av dammen och trumman kommer att göras efter att bron är utbytt vilket troligen innebär att den rivs ut vintern 2021, senast vintern 2022. Mest gynnsam period för utrivningsarbetena är februari – mars då vattenflödet i Lillån vanligen är som lägst och marken är tjälad. Arbetena beräknas pågå i ca 4 veckor.

Miljö kvalitetsnormer

Lillån är en vattenförekomst i Vatteninformationssystem Sverige (VISS, SE737964-181417). Miljö kvalitetsnormen för Lillån är god ekologisk status 2021. Den ekologiska statusen i Lillån har bedömts till måttlig på grund av hydrologiska förändringar. Kvalitetskravet för miljö kvalitetsnormen för Lillån avseende kemisk ytvattenstatus är god kemisk ytvattenstatus.

Påverkanskällan är beskriven i VISS som "dammar, barriärer och slussar med okänt syfte/oanvänd" med betydande påverkan. För att vattenförekomsten ska nå god ekologisk status krävs åtgärder, varför tidsfristen är beslutad till 2021. Föreslagen åtgärd i vattenmyndighetens åtgärdsprogram är just utrivning av dammvall och byte av vägtrumma i Lillån (VISS 2017-12-04).

Kalixälven och därmed Lillån som del av denna, omfattas av miljö kvalitetsnormer enligt fisk- och musselvattenförordningen. För den planerade åtgärden med brobytet i Lillån är det främst parametern "uppslammade fasta substanser" som berörs, med riktvärdet ≤ 25 mg/l vatten (Förordning 2001:554 om Miljö kvalitetsnormer för fisk- och musselvatten). Rivning av dammen och det ökade flödet genom Lillån kommer lokalt att innebära att riktvärdet överskrids tills botten i Lillån har återfått sin naturliga bottenkaraktär.

På lång sikt bidrar den planerade åtgärden med utrivning av vägbanken samt byte av bro till att Lillån kan restaureras till fiskförande vattendrag igen, vilket bedöms som mycket positivt. God ekologisk status 2021 kan uppnås för vattendraget vid genomförande av de stegvis planerade åtgärderna. Detta är dock beroende av att steg två i restaureringsplanerna med utrivning av dammen genomförs efter brobytet. Endast byte av bro medför ingen skillnad för vattendragets kemiska och ekologiska status på lång sikt.

De allmänna hänsynsreglerna

Kunskapskravet, 2 kap. 2 § miljöbalken

Genom de undersökningar och utredningar som genomförts har kunskap om de förväntade miljökonsekvenserna bedömts. Trafikverket har genom egen personal och genom anlitan av tekniska konsulter god kompetens för att bedriva den verksamhet som omfattas av ansökan och för att förhindra eventuell skada på människans hälsa och miljön. Vid upphandlingen av entreprenörer som ska utföra de åtgärder som omfattas av ansökan kommer nödvändiga krav att ställas för att säkerställa att de har god kunskap om aktuell typ av arbete.

Försiktighetsprincipen, 2 kap. 3 § miljöbalken

Inarbetade och föreslagna försiktighetsmått rör skyddsåtgärder vid utrivning av dammen. Stort fokus kommer att ligga på arbetsmiljö och personsäkerhet vid utrivning av dammen.

Hushållnings- och kretsloppsprincipen, 2 kap. 4 § miljöbalken

Jord- och fyllmassor kommer att schaktas och fraktas bort.

Produktvalsprincipen, 2 kap. 5 § miljöbalken

För entreprenaden kommer Trafikverkets kriterier för tillåtna kemiska produkter och material att få användas enligt BASTA (tillåtna) eller BETA (riskminsningsämne).

Lokaliseringsprincipen, 2 kap. 6 § miljöbalken

Eftersom dammen är i Lillån, och bron längre nedströms i Lillån, så är det just dessa anläggningar som är aktuella att åtgärda genom de problem de orsakar för människor och miljö.

Miljömålen

Levande sjöar och vattendrag — Arbetena kan medföra grumling vilket kan påverka vattenlevande organismer under en begränsad period i samband med anläggningsarbeten. Permanent påverkan sker inom den yta som erosionsskyddet tar i anspråk. På lång sikt kommer miljömålet att bli lättare att nå genom att Lillån blir mer naturligt och levande, jämfört med om åtgärderna inte skulle genomföras.

Ett rikt växt- och djurliv — Olika organismers livsmiljöer och spridningsmöjligheter kommer att påverkas, men i stort bedöms verksamheten ha liten inverkan på miljömålet.

Giftfri miljö — Risk för utsläpp av föroreningar är främst kopplade till om det sker ett utsläpp av produkter eller kemikalier under byggskedet. Skadeförebyggande åtgärder vidtas för att minska risken för utsläpp, och saneringsutrustning ska finnas tillgänglig i händelse av olycka.

Ersättning till sakägare

Trafikverket anser att ingen ersättning ska utgå till sakägare avseende denna vattenverksamhet. Däremot kommer Trafikverket enligt överenskommelse med fastighetsägare att utge ersättning för annat intrång.

Ansökningsavgift

Kostnaden för utrivning av dammen, trumman och uppgrundningen i Lillån är drygt 2 miljoner SEK, vilket föreslås utgöra underlag för beräkning av grundavgift enligt 3 kap. 4 § förordning (1998:940) om avgifter för prövning och tillsyn enligt miljöbalken.

INKOMNA YTTRANDEN

Naturvårdsverket, Havs- och vattenmyndigheten, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, Överkalix kommun och Sveriges geologiska undersökning har avstått från att yttra sig. Yttranden har kommit in från Länsstyrelsen i Norrbottens län (länsstyrelsen) och Sametinget, utav vilka i huvudsak följande framgår.

Länsstyrelsen

Länsstyrelsen är positivt inställd till utrivningen av damm och trumma i Lillån men anser att de försiktighetsmått som angetts i MKB:n gällande grumling är bristfälliga. Det område som ska utvecklas i ansökans MKB:n är följande:

- De förebyggande åtgärder, strategier eller försiktighetsmått som ska genomföras för att motverka grumling i anslutning till utrivning av dammen.

Den grumling som kommer att uppstå i området när dammen rivs ut bedöms som en av de miljökonsekvenser som kommer att ha störst inverkan på naturmiljön. Vad som anges i ansökan är att en siltgardin inte kan användas på grund av vattenstrycket. Den enda åtgärd som beskrivs för att motverka grumling är att arbetet utförs under lågvatten. I en del av ansökan anges att erosionen och därmed grumlingen i området kommer att öka, i en annan att strandkanterna är anpassade till de flöden som fanns innan dammen upprättades och därmed inte kommer att förändras av åtgärden. Länsstyrelsen anser att ett bredare resonemang kring förebyggande åtgärder och verksamhetsstruktur gällande grumlingsaspekten är nödvändigt där man anger hur man resonerat kring möjliga strategier och därefter anger möjliga försiktighetsmått.

Strategier för hur man kan anpassa arbetet vid själva rivningen av dammen för att minska grumlingen bör lyftas.

Då strandområdet har ett visst naturvärde är det relevant att ange alternativa lösningar kring mer naturanpassade erosionsskydd i vattendraget än vad som anges i ansökan.

Ett resonemang bör finnas kring att man i MKB:n anger att sedimenten som sköljs från dammen troligtvis kommer att sedimentera nära arbetsområdet. Även detta anses viktigt att belysa då utrivningen av dammen ska öppna upp för nya platser med lämpliga fiskhabitat. Den övre delen av Lillån var det område där det fanns möjlighet för fisk att leka om dammen revs bort. Om sediment och slam tillåts ansamlas på olämpliga platser i Lillån kan den förväntade effekten på fisken utebli eller inskränkas.

Både begränsningen av grumlingen samt hanteringen av möjliga deponier av sediment som ansamlas på olämpliga platser i vattendraget är rimliga att lyfta i en vidare diskussion kring förebyggande åtgärder och eventuell uppföljning av vattenområdet efter verksamhetens slut.

Trafikverkets förslag att lägga ut kokosmatta för att stimulera naturlig växtlighet att etablera sig är positivt.

Länsstyrelsen vidhåller behovet av uppföljning av de åtgärder som planeras för att säkerställa att inverkan på området är i linje med de förväntningar som ursprungligen lett till beslutet om att riva ut dammen. En total sedimenttransport på så mycket som 7 000 ton i upp till 5 år kan ge långtgående effekter i det berörda vattenområdet. Därför bör det kontrollprogram som ska tas fram innehålla en kontroll och uppföljning av hur det eroderade materialet och finsediment från vattendragets botten sedimenterat och om det skett i enlighet med beräkningarna som utförts.

Länsstyrelsen tillstyrker avslutningsvis att tillstånd meddelas i enlighet med ansökan.

Länsstyrelsen anser att Trafikverkets föreslagna villkoren 2, 3 och 4 är lämpliga och bör föreskrivas. Myndigheten anser dock att det föreslagna villkoret 1, det så kallade allmänna villkoret, bör ges följande utformning.

1. Verksamheten ska bedrivas i huvudsaklig överensstämmelse med vad Trafikverket har redovisat i ansökningshandlingarna och i övrigt har uppgett eller åtagit sig i målet, om inte annat framgår av denna dom.

Enligt länsstyrelsens uppfattning är det mindre lämpligt att begränsa det allmänna villkoret till att avse enbart frågor som är av betydelse för att begränsa påverkan på människors hälsa eller miljön. Enligt länsstyrelsens erfarenhet som tillsynsmyndighet innebär ett allmänt villkor i sig ofta att tillståndshavarens rättigheter och skyldigheter i vissa delar kan framstå som oklara. Detta gäller särskilt i de fall där vad tillståndshavaren uppgett eller åtagit sig inte tydligt anges i domen, utan behöver utläsas av ansökningshandlingarna eller kompletteringar som getts in under målets handläggning. Det är inte heller ovanligt att det i handlingarna i fråga förekommer uppgifter som motsäger varandra, vilket kan försvåra tillsynsmyndighetens arbete ytterligare. Att utforma villkoret på det sätt som Trafikverket har föreslagit skulle sannolikt leda till att villkorets omfattning blir ännu mer svårbedömd (jfr domstolens avgörande i mål nr M 50-19, M 528-19 respektive M 542-19).

Sametinget

Trafikverket avser att riva befintlig dammvall och trumma vid Lillåns inlopp. Berörd sameby är Ängeså sameby. Det är viktigt att ha en god dialog med berörd sameby för att inte försvåra för renskötseln. Samebyarna är sakägare och har rätt till inflytande och ska ha möjlighet att påverka besluten när mark inom det samiska traditionella området berörs.

SÖKANDENS BEMÖTANDE AV YTTRANDE

Länsstyrelsen

Trafikverket har under planering och projektering av åtgärden ställt sig samma frågor som länsstyrelsen. Vad som kan göras för att minska grumlingen vid utrivning av dammen och trumman, och vad som händer med sediment i Lillån när dammen är utriven.

Siltgardin är det som vanligen används för att hålla grumlingen inom ett avgränsat område. Men när man river ut dammen kommer Kalixälvens flöde att pressa in vatten i Lillån och en siltgardin kommer inte att kunna hålla emot de vattenmassorna. Arbetsmiljömässigt är det under de förutsättningarna inte ett säkert arbetssätt och det har därför valts bort. Man skulle kunna sätta spont uppströms dammen för att förhindra att Kalixälven rinner in i Lillån under den tid som dammen tas bort. Men för att slå spont behövs pråm och en pålkran uppströms dammen. Sponten skulle behöva vara ca 35 - 40 meter bred och den ska tas bort efter att dammen är utriven. Kostnaden för detta arbetssätt är oskäligt hög i förhållande till den uteblivna miljönyttan. Trafikverket har därför låtit göra beräkningar på vilka konsekvenser det skulle få att dels riva ut dammen och dels när den är utriven. Dessa beräkningar har bifogats ansökan som bilaga 8 "*Utredning av sedimenttransport*". Slutsatserna från bilagan har legat till grund för val av metod och det som redovisas i den Tekniska beskrivningen och Miljökonsekvensbeskrivningen. Det bredare resonemanget som länsstyrelsen efterfrågar återfinns i nämnda bilaga.

När man river dammen så kommer det att göras med grävmaskin från dammvallen och bakåt mot land. Åtgärden planeras till vinterhalvåret i februari då marken är tjälad för att minska risken för grumling, sättningar, skred och körskador. Det finns inget annat lämpligt sätt att riva dammen.

Länsstyrelsen efterfrågar ett mer naturanpassat erosionsskydd än vad som anges i ansökan. Trafikverket har emellertid inte nämnt något om erosionsskydd i ansökan. Dammen är ingen väganläggning och omfattas därför inte av krav på erosionsskydd som ska skydda statens väganläggning. Slänten ner mot Lillån kan lämnas helt naturlig eller med en kokosmatta så att den naturliga växtligheten kan etablera sig.

Vid rivning av dammen kommer materialet i vattnet att sedimentera nedanför arbetsområdet till dess att högre vattenhastigheter vid vårfloden kommer. Trafikverket ifrågasätter länsstyrelsens skrivelse om sedimentering i Lillån eftersom det Trafikverket beskrivit i ansökan och bilagor är sedimenttransporten från Lillån till Kalixälven till följd av de ökade vattenflödena genom Lillån. De uteblivna effekterna för fisk i Lillån kan inte förstås mot bakgrund av att rivning av dammen görs just för att öka möjligheterna för fisk att vandra och leka i Lillån, så som det var innan dammen anlades.

Sedimenttransport i Lillån och Kalixälven

Det eroderade materialet i Lillån utgörs huvudsakligen av finpartikulärt material som kommer att sedimentera i de lugnflytande delarna av Kalixälven, inte Lillån.

Swecos uppskattning är att utrivningen av dammen i Lillån ger ett årligt tillskott på 1000 – 5000 ton, vilket innebär några procent i ökad slamtransport (1 - 7 %). Utrivning av dammen och anläggande av den nya bron kommer att orsaka en kraftig ökning av transportkapaciteten som grovt kan uppskattas till:

- Mellan 300 och 1 000 ton/år vid ett hydrologiskt medelår.
- Mellan 1000 och 2500 ton/år vid ett hydrologiskt år med hög sedimenttransport-potential.

Det ytliga finsedimentet bedöms motsvara en volym i storleksordningen ca 2500 m³ d.v.s. ca 7000 ton. Detta lager bedöms kunna eroderas inom 1 till 5 år efter utrivning av dammen och anläggning av den nya bron, vilket motsvarar en årlig sedimenttransport mellan 1500 och 7000 ton/år.

Uppskattning av suspenderade sedimenthalter visar att de största koncentrationerna bedöms ligga i storleksordning 140 mg/l strax nedströms Lillåns utlopp utmed Kalixälvens högra strand vid hastig erosion av det ytliga finsedimentet. Koncentrationen bedöms kunna överskrida gränsvärdet 25 mg/l (påverkan på faunan) under en sträcka av maximalt ca 1 km nedströms Lillåns utlopp. Nedströms denna punkt bedöms koncentrationen alltid vara lägre än gränsvärdet. Detta resultat gäller även för det naturliga bottensedimentet som transporteras, dock med betydligt lägre koncentrationer.

Det eroderade materialet kommer att transporteras vidare i Kalixälven och deponeras i områden där låga hastigheter råder. Utifrån en analys av vattenhastigheter utmed älven vid ett 100-årsflöde (MSB, 2015) har sjöarna Råktjärv, Morjärvsträsket och Kamlungträsket identifierats som potentiella områden för deposition. Detta gäller främst vid transport av finsedimentet som finns i ytlagret, och som kommer att transporteras längre än det sandiga naturliga bottenmaterialet.

Resultat som redovisas antas endast gälla under en kort period efter utrivning av dammen i detta mål och anläggning av den nya bron (i mål nr M 3496-18) vid väg 98 då strömningsförhållandena i Lillån inte förändras betydligt av den pågående erosionen, d.v.s. endast så länge erosionen främst sker inom nuvarande vattendragsbotten. Vid längre tidsperspektiv kommer erosion även uppstå vid stränder och inom översvämningssytor p.g.a. de ökade flödena genom Lillån. Vattendragets morfologi kommer då att förändras och progressivt återgå till sitt naturliga tillstånd med en viss tendens till meandering.

Utifrån den planerade åtgärdens omfattning i relation till naturlig sedimenttransport i Kalixälven, bedöms att en utrivning av dammen i Lillån knappast medför några negativa effekter på de olika populationerna av fiskar som återfinns inom det berörda delområdet av Kalixälven.

Många forskningsrapporter men också vattenmyndigheternas hydromorfologiska kvalitetsfaktorer (VISS) och en allmänt accepterad kunskap inom naturvården pekar

på att höglöden och översvämningar är en viktig störningsfaktor för strandekosystem. Uteblivna översvämningar innebär onaturliga förhållanden för många land- och vattenkosystem som i sin tur innebär uteblivet utbyte av näringsämnen och födoresurser, minskad retention, förändrade konkurrensförhållanden mellan arter och i många fall igenväxning. Detta har lett till att vi har många strandlevande arter som är rödlistade och arter som är föremål för olika åtgärdsprogram.

Kalixälven är en av våra större älvar och på grund av att den är oreglerad har den en stor amplitud i sina vattennivåer, med normalt sett stora översvämningar under vår och försommar men ibland också under höstarna. Enligt MSB:s översvämningsskartering av Kalixälven 2015 är större delen av holmen mellan Lillån och älven översvämmad vid ett 100-årsflöde, och en zon på mellan 100 och 500 meter på den västra sidan av Lillån är också översvämmad. Det innebär grovt sett en nivåskillnad på cirka 5 meter.

I bevarandeplanen för Natura 2000-området understryks värdet av variationen i vattennivåer:

- Att bidra till att upprätthålla gynnsam bevarandestatus för de utpekade naturtyperna och arterna på biogeografisk nivå. Att upprätthålla gynnsam bevarandestatus innebär i korta drag att det i fortsättningen ska finnas strukturer och funktioner som är nödvändiga för bevarandet. En av de viktigaste funktionerna är ett naturligt fluktuerande vattenstånd.

Lillån med omgivande strandskogar utgörs av flera olika naturtyper. Närmast Lillån och dess bifåras öppna vattenytor är det öppna tuviga sumpkärr som successivt övergår i videdominerade kärr. Sumpkärren är troligen till stora delar ett successionsstadium som uppstått efter att de naturliga översvämningarna upphört längs med Lillån och bifåran. Därefter vidtar oftast en strandbrink med blandlövsskog som längre upp övergår i mer högvuxna lövskogar, barrskogar och på flera ställen även åkermark, delvis med svartvinbärsodlingar. Vanliga och karakteristiska arter för strandområdena är t ex norrlandsstarr, brunrör, rörflen, kråklöver, åkerbär, strandveronika och älggräs samt flera arter av viden. Lövskogarna domineras av glasbjörk, rönn, asp, sälj, jolster och hägg.

Vid ett fältbesök som gjordes av Fiskeriverket år 2009 konstaterades att delar av Lillån, framförallt i den övre delen, föreföll utgöra goda reproduktionsområden för laxartad fisk vid högre vattenföring. Dessa områden var vid fältbesöket delvis torrlagda eller hade nästan stillastående vatten. Enligt uppgifter från boende i området har lax och harr förekommit i Lillån innan dammen byggdes. Den nya bron för väg 98 i Lillån ska dimensioneras med större genomströmningsarea än befintlig rörbro och det ska finnas möjlighet till passage för mindre däggdjur längs stränderna på båda sidor om ån.

Ett större flöde genom Lillån med omgivning är starkt positivt ur naturvårdssynpunkt. Den planerade åtgärden kommer också att innebära en förändring för flera av naturtyperna i området, t ex mera öppna ytor och mera död ved i strandsko-

garna samt att de öppna sumpkärren kommer att övergå till öppna vattenytor. Motivet för bedömningen är dels den mer allmänna kunskap och inriktning som finns att naturlig dynamik ska råda i ekosystemen så långt det är möjligt, dels till områdets historik som översvämningsmarker. Det finns inga naturtyper eller arter som Trafikverket bedömer kommer att hotas eller påverkas negativt av den planerade åtgärden.

Erosion vid översvämningsytor innebär att vegetationen kommer att försvinna vilket innebär att bottenfriktionen kommer att minska. En direkt effekt av detta blir att flödet genom Lillån kommer att öka och erosionsprocesserna kommer förstärkas tills en jämviktsituation uppnås mellan strömningskrafter och sedimentens förmåga att motstå erosionen.

De morfologiska förändringarna som beskrivs ovan gäller främst nedströms fors-nacken och under antagandet att översvämningsytorna består av liknande material som det material som idag finns utmed vattendragets botten.

Sammantaget bedömer Trafikverket att det inte finns skäl eller behov av att begränsa grumlingen mer än vad som beskrivits ovan och i ansökan. Att begränsa deponering av finmaterial i lugnvattenområdena i Kalixälven är inte motiverat.

Länsstyrelsen anser att **det allmänna villkoret** bör ges följande utformning:

- Verksamheten ska bedrivas i huvudsaklig överensstämmelse med vad Trafikverket har redovisat i ansökningshandlingarna och i övrigt har uppgett eller åtagit sig i målet, om inte annat framgår av denna dom.

Trafikverket vidhåller att det allmänna villkoret bör ges samma formulering som föreslagits i ingiven ansökan, vilket är:

- Verksamheten ska bedrivas i huvudsaklig överensstämmelse med vad Trafikverket har uppgett eller åtagit sig i ärendet, såvitt avser frågor som är av betydelse för att begränsa påverkan på människors hälsa eller miljön.

Miljöbalkens syfte anges i 1 kap 1 §. Bestämmelserna i denna balk syftar till att främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö. En sådan utveckling bygger på insikten att naturen har ett skyddsvärde och att människans rätt att förändra och bruka naturen är förenad med ett ansvar för att förvalta naturen väl.

Miljöbalken skall tillämpas så att

1. människors hälsa och miljön skyddas mot skador och olägenheter oavsett om dessa orsakas av föroreningar eller annan påverkan,
2. värdefulla natur- och kulturmiljöer skyddas och vårdas,
3. den biologiska mångfalden bevaras,

4. mark, vatten och fysisk miljö i övrigt används så att en från ekologisk, social, kulturell och samhällsekonomisk synpunkt långsiktigt god hushållning tryggas, och
5. återanvändning och återvinning liksom annan hushållning med material, råvaror och energi främjas så att ett kretslopp uppnås.

Av portalparagrafen framgår således att det är människors hälsa och miljön som avses skyddas. Det är inte exakta tekniska utföranden eller annat som ska regleras. För att få en uppfattning om vad som omfattas av den planerade och sökta verksamheten och för att kunna förstå bedömningar, konsekvenser, skyddsåtgärder m.m. så behövs teknisk beskrivning, ritningar och andra handlingar. Det är emellertid inte de tekniska detaljerna som ska prövas utan just konsekvenserna av dem med avseende på människors hälsa och miljön.

Stöd för detta kan man finna i MÖD 2006:57 där följande anges ”Hur än verksamhetsutövaren väljer att avgränsa sin ansökan om tillstånd måste, enligt Miljööverdomstolen, resultatet av tillståndsmyndighetens samlade prövning täcka alla centrala frågor så att det finns förutsättningar att föreskriva villkor som är relevanta från miljösynpunkt. Oavsett om prövningsplikten följer av 9 kap. eller 11 kap. miljöbalken eller båda, skall prövningen resultera i de villkor eller föreskrifter som fordras enligt miljöbalkens hänsynsregler. Prövningens omfattning är således av central betydelse för ändamålsenlig prövning i enlighet med miljöbalkens syfte. Visserligen är det sökanden som genom sin ansökan anger ramarna för prövningen men ytterst åligger det tillståndsmyndigheten att ta ställning till om den kan ligga till grund för prövningen.”

Trafikverkets uppfattning är att föreslaget villkor reglerar sådant som är av betydelse för människors hälsa eller miljö, vilket är i enlighet med miljöbalkens bestämmelser och syfte enligt 1 och 2 kap miljöbalken.

Sametinget

Sametinget informerar om att Ängeså sameby har renskötsel inom det berörda området och att det är viktigt med dialog med samebyn för att inte försvåra för renskötseln. Samebyn är sakägare och har rätt till inflytande och möjlighet att påverka besluten.

Trafikverket har skickat inbjudan till samråd till samebyn precis som till alla andra berörda fastighetsägare, organisationer och myndigheter. Samebyn har inte haft några synpunkter på utrivningen av dammen.

DOMSKÄL

Mark- och miljödomstolen har med stöd av 22 kap. 16 § miljöbalken avgjort målet utan att hålla huvudförhandling. Med hänsyn till målets omfattning och svårighetsgrad har domstolen funnit det tillräckligt att rätten består av en lagfaren domare

och ett tekniskt råd (2 kap. 4 § andra stycket, lag (2010:921) om mark- och miljödomstolar).

Utredning i målet

Mark- och miljödomstolen finner att de utredningar som sökanden har presenterat i målet inklusive den redovisade miljökonsekvensbeskrivningen utgör ett tillfredsställande underlag för prövningen.

Slutlig och samlad bedömning av miljöeffekterna

I enlighet med 6 kap. 43 § miljöbalken slutför mark- och miljödomstolen miljöbedömningen. De miljöeffekter som kommer att uppkomma i samband med verksamheten är grumling i Lillåns vatten under utrivningen av dammvallen med trumman och bortschaktningen av den uppgrundning som finns strax nedströms dammen samt återställningsarbetena av Lillåns botten och stränder. Vid en samlad bedömning finner domstolen att verksamheten med planerade och föreskrivna skyddsåtgärder innebär en liten och godtagbar påverkan för omgivningen. Den ökade genomströmningen i Lillån kommer att medföra en ökad grumling under några år eftersom allt finmaterial som under årens lopp har sedimenterat på Lillåns botten kommer att spolats med ut i Kalixälven. Riktvärdet ≤ 25 mg/l vatten för ”uppslammade fasta substanser” kommer sannolikt att överskridas. Verksamheten får ändå tillåtas trots att den försvårar möjligheterna att följa miljö kvalitetsnormen på kort sikt och i ett litet geografiskt område eftersom den kan antas ge väsentligt ökade förutsättningar att följa normen på längre sikt (5 kap. 5 § p3 miljöbalken).

Mark- och miljödomstolen bedömer att verksamheten är förenlig med de allmänna hänsynsreglerna i 2 kap. miljöbalken och hushållningsbestämmelserna i 3 och 4 kap. miljöbalken. Lokaliseringen av utrivningen är given de befintliga förhållandena. Den samhällsekonomiska nyttan av den ansökta verksamheten bedöms överväga kostnaderna samt skadorna och olägenheterna av den.

Restaureringen av Lillån till att återigen bli ett fiskförande vattendrag och att år 2021 uppnå God ekologisk status planeras genomföras genom stegvisa åtgärder,

varav denna ansökan avser andra steget. Tillåtligheten har inte ifrågasatts av någon remissmyndighet eller sakägare.

Rådighet

Mark- och miljödomstolen finner att Trafikverket har rätt att förfoga över marken genom vägrätt för dammen genom den dom som avkunnades i målet A 22/1959 den 7 september 1962 av Övre Norrbygdens vattendomstol.

Tillstånd

Enligt 11 kap. 19 § miljöbalken ska tillstånd alltid lämnas till utrivning av en vattenanläggning i ytvatten, om inte förordnande meddelas enligt 20 §. Något förordnande har inte meddelats.

Den planerade verksamheten ligger inom Natura 2000-område och inom riksintresse för både friluftsliv och kulturmiljövård. Arbeten i vattenområdet kommer att förorsaka grumling och åtgärden kommer även att medföra grumling under de efterföljande åren. Med de försiktighetsåtgärder som planeras och med de villkor som föreskrivs bedöms verksamheten orsaka negativa konsekvenser för vattenmiljön under en begränsad tid. Åtgärden syftar till att skapa bättre förhållanden på lång sikt genom att genomströmning av vatten återställs till de förhållanden som rådde före dammen byggdes på 1960-talet, vilket gynnar både livsmiljöerna i Lillåns vatten och det rörliga friluftslivet.

Mark- och miljödomstolen finner att tillstånd ska lämnas till den ansökta verksamheten.

Villkor för verksamheten

Allmänt villkor

Trafikverket har föreslagit att det för tillståndet föreskrivs ett s.k. allmänt villkor. Mark- och miljödomstolen finner att ett sådant villkor ska föreskrivas, men att det i viss mån bör justeras. I enlighet med praxis vid i vart fall den här domstolen ska det inte begränsas till att avse enbart frågor som är av betydelse för att begränsa påverkan på människors hälsa och miljön. Det skulle kunna leda till att villkorets räck-

vidd blir ännu mer svårbedömd än vad som redan följer av huvudsaksrekvisitet. De åtaganden som Trafikverket har gjort i ansökningshandlingarna som inte regleras genom särskilda villkor omfattas av det allmänna villkoret (villkor 1). Vad Trafikverket anfört i sitt sista bemötande leder inte till annan bedömning.

Övriga villkor

Mark- och miljödomstolen finner att sökandens förslag till villkor kan godtas och föreskriver dessa i villkor 4 och 5 samt villkor 6 avseende kontrollprogram, där domstolen kompletterar förslaget med vad det åtminstone ska innehålla.

Domstolen föreskriver även ett villkor avseende återställning, villkor 7, i överensstämmelse med vad sökanden har åtagit sig i inlämnade kompletteringar och yttranden, bland annat i aktbilaga 6.

För att på något sätt försöka minska den grumling som kommer att uppstå under arbetenas genomförande föreskriver domstolen skyddsåtgärden med sedimentfälla, villkor 3. Under de förhållanden som vanligtvis råder under den tid som sökanden avser att utföra arbetena, februari – mars, kommer inget vatten att rinna in i Lillån. Den forsacke som ligger ca 500 m nedströms dammen har en mothållande effekt för vatteninströmningen, då den har en nivå på + 37,4 m. Medelvattenytan i Kalixälven ligger på + 37,0 vid medelvattenföringen, som är 215 m³/s. Under månaderna januari - mars är medelvattenföringen vanligtvis under 60 m³/s och i december månad under 100 m³/s. Den perioden i år är avvikande och flödena har varit 150 – 180 m³/s, vilket är mycket över det normala. Om arbeten i vattenområdet utförs när vattenflödet i Kalixälven är under 200 m³/s är det således möjligt att använda en sedimentfälla utan risk för inströmmande vatten i Lillån. Finmaterial som fångas upp av sedimentfällan kan då schaktas upp samtidigt som bottennivån i Lillån återskapas till den naturliga och ursprungliga nivån. För att möjliggöra skyddsåtgärden enligt villkor 3 föreskriver domstolen även ett villkor som styr när arbetena kan genomföras, villkor 2.

Den grumling som senare kommer att ske vid en ökad genomströmning i Lillån vid höga flöden är däremot inte möjlig att begränsa. Den enda möjlighet som finns för

att begränsa grumling i vattendraget är de skyddsåtgärder som ska gälla under byggtiden och därför anser domstolen att dessa åtgärder är rimliga att föreskriva.

Arbetstid

Mark- och miljödomstolen finner att arbetstiden bör bestämmas till fem år räknat från det att domen har vunnit laga kraft.

Oförutsedd skada

Mark- och miljödomstolen bedömer att tiden för anmälan om anspråk på grund av oförutsedd skada ska fastställas till fem år. Tiden ska räknas från arbetstidens utgång.

Prövningsavgift

Mark- och miljödomstolen finner inte skäl att ändra den avgift som beslutades den 7 mars 2019.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga (MMD-01)

Överklagande senast den 21 april 2020.

Anders Carlbaum

Henrik Bergström

I domstolens avgörande har deltagit chefsrådmannen Anders Carlbaum, ordförande, och tekniska rådet Henrik Bergström.

Hur man överklagar

Dom i mark- och miljödomstol som första instans

MMD-01

Vill du att domen ska ändras i någon del kan du överklaga. Här får du veta hur det går till.

Överklaga skriftligt inom 3 veckor

Ditt överklagande ska ha kommit in till domstolen inom 3 veckor från domens datum. Sista datum för överklagande finns på sista sidan i domen.

Överklaga efter att motparten överklagat

Om ena parten har överklagat i rätt tid, har den andra parten också rätt att överklaga även om tiden har gått ut. Det kallas att anslutningsöverklaga.

En part kan anslutningsöverklaga inom en extra vecka från det att överklagandetiden har gått ut. Ett anslutningsöverklagande måste alltså komma in inom 4 veckor från domens datum.

Ett anslutningsöverklagande upphör att gälla om det första överklagandet dras tillbaka eller av något annat skäl inte går vidare.

Så här gör du

1. Skriv mark- och miljödomstolens namn och målnummer.
2. Förklara varför du tycker att domen ska ändras. Tala om vilken ändring du vill ha och varför du tycker att Mark- och miljööverdomstolen ska ta upp ditt överklagande (läs mer om prövningstillstånd längre ner).
3. Tala om vilka bevis du vill hänvisa till. Förklara vad du vill visa med varje bevis. Skicka med skriftliga bevis som inte redan finns i målet.
4. Lämna namn samt aktuella och fullständiga uppgifter om var domstolen kan nå dig: postadresser, e-postadresser och telefonnummer.
Om du har ett ombud, lämna också ombudets kontaktuppgifter.
5. Skriv under överklagandet själv eller låt ditt ombud göra det.
6. Skicka eller lämna in överklagandet till mark- och miljödomstolen. Du hittar adressen i domen.

Vad händer sedan?

Mark- och miljödomstolen kontrollerar att överklagandet kommit in i rätt tid. Har det kommit in för sent avvisar domstolen överklagandet. Det innebär att domen gäller.

Om överklagandet kommit in i tid, skickar mark- och miljödomstolen överklagandet och alla handlingar i målet vidare till Mark- och miljööverdomstolen.

Har du tidigare fått brev genom förenklad delgivning, kan även Mark- och miljööverdomstolen skicka brev på detta sätt.

Prövningstillstånd i Mark- och miljööverdomstolen

När överklagandet kommer in till Mark- och miljööverdomstolen tar domstolen först ställning till om målet ska tas upp till prövning.

Mark- och miljööverdomstolen ger prövningstillstånd i fyra olika fall.

- Domstolen bedömer att det finns anledning att tvivla på att mark- och miljödomstolen dömt rätt.
- Domstolen anser att det inte går att bedöma om mark- och miljödomstolen har dömt rätt utan att ta upp målet.
- Domstolen behöver ta upp målet för att ge andra domstolar vägledning i rättstillämpningen.
- Domstolen bedömer att det finns synnerliga skäl att ta upp målet av någon annan anledning.

Om du *inte* får prövningstillstånd gäller den överklagade domen. Därför är det viktigt att i överklagandet ta med allt du vill föra fram.

Vill du veta mer?

Ta kontakt med mark- och miljödomstolen om du har frågor. Adress och telefonnummer finns på första sidan i domen.

Mer information finns på www.domstol.se.

Hur man överklagar Mark- och miljööverdomstolens avgörande

Den som vill överklaga Mark- och miljööverdomstolens avgörande ska göra det genom att skriva till Högsta domstolen. Överklagandet ska dock skickas eller lämnas till Mark- och miljööverdomstolen.

Senaste tid för att överklaga

Överklagandet ska ha kommit in till Mark- och miljööverdomstolen senast den dag som anges i slutet av Mark- och miljööverdomstolens avgörande.

Beslut om häktning, restriktioner enligt 24 kap. 5 a § rättegångsbalken eller reseförbud får överklagas utan tidsbegränsning.

Om överklagandet har kommit in i rätt tid, skickar Mark- och miljööverdomstolen överklagandet och alla handlingar i målet vidare till Högsta domstolen.

Prövningstillstånd i Högsta domstolen

Det krävs prövningstillstånd för att Högsta domstolen ska pröva ett överklagande. Högsta domstolen får meddela prövningsstillstånd endast om

1. det är av vikt för ledning av rätts-tillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen eller om
2. det finns synnerliga skäl till sådan prövning, så som att det finns grund för resning, att domvilla förekommit eller att målets utgång i Mark- och

miljööverdomstolen uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag.

Överklagandets innehåll

Överklagandet ska innehålla uppgifter om

1. klagandens namn, adress och telefonnummer,
2. det avgörande som överklagas (domstolens namn och avdelning samt dag för avgörandet och målnummer),
3. den ändring i avgörandet som klaganden begär,
4. de skäl som klaganden vill ange för att avgörandet ska ändras,
5. de skäl som klaganden vill ange för att prövningstillstånd ska meddelas, samt
6. de bevis som klaganden åberopar och vad som ska bevisas med varje bevis.

Förenklad delgivning

Om målet överklagas kan Högsta domstolen använda förenklad delgivning vid utskick av handlingar i målet, under förutsättning att mottagaren där eller i någon tidigare instans har fått information om sådan delgivning.

Mer information

För information om rättegången i Högsta domstolen, se www.hogstodomstolen.se